

Türkiye'de ve İzmir'de Telekomünikasyonun Tarihçesi-I

Hasan S. Şişikoğlu, Onur Taşkent, Alpaslan Güzeliş
EMO İzmir Şubesi
Telefon Tarihi Araştırma Grubu

İzmir'de telekomünikasyonun tarihçesine girmeden önce Ülkemizin Cumhuriyet dönemi ve öncesi haberleşme hizmetlerinin gelişimini kısaca anımsayalım.

ATLI VE YAYA POSTA HABERLEŞME ARAÇLARI

Osmanlı İmparatorluğu, zaman içinde gelişen ve genişleyen devlet örgütü ile orantılı olarak, üç kıtaya yayılan topraklarına yaptığı yollar üzerinde Ulak, Tatar, Çapar, Beride adı verilen özel eğitilmiş ve giysili görevlilerle, ilk önceleri sadece merkezi idarenin gerektirdiği düzenli ve güçlü bir posta haberleşme sistemi kurmuştur. Söz konusu bu görevliler; yaya, at ve arabalar aracılığıyla ulaşım sağlamaktadırlar. Devletin yararlandığı bu sistemden halkın yararlanması ise 1840 yılında **Posta Nezaret-i**'nin kurulması ile başlamıştır. Haberleşme gereksiniminin giderilmesini düzenleyen ilk resmi kuruluş, Tanzimat Fermanı'ndan (3 Kasım 1839) 1 yıl sonra devreye girmiş ve bugünkü Türk Telekom'un temeli (Sultan Abdülmecit zamanında) **Postahane-i Amire** adıyla bu tarihte atılmıştır.

19. yüzyılın ilk yarısında bir çok dünya ülkesinde yaygın olarak kullanılan ve ışık kesintileriyle haberleşmeyi sağlayan sistemler Osmanlı devleti tarafından o dönemde ilgi görmediğinden yaygın kullanılmamıştır.

TELGRAF

İlk Elektrikli Telgraf Samuel Morse tarafından 1837 yılında icat edilmiştir.

Telgraf; bir yazı metninin, elektrik akımında kesintiler gerçekleştirilerek (kodlanarak) telli bir devre üzerinden uzaktaki bir operatöre gönderilmesini sağlayan sistemlerdir.

Ülkemizde ilk telgraf denemesi 9 Ağustos 1847 tarihinde Beylerbeyi Sarayında, ileriki yıllarda ilk telsiz telgraf haberleşmesi ise 1905 yılında DERNE (Libya) ile ANTALYA arasında gerçekleştirilmiştir.

İLK TELEFON;

GRAHAM BELL 1876 yılında Boston'da ilk telefon konuşmasını

gerçekleştirdikten 3 yıl sonra 1879 yılında Sarayla Bab-ı Ali (Hükümet), noktadan noktaya telefon bağlantısı sağlanarak devlet içinde ilk deneme yapılmıştır. 1881 Temmuzunda Posta ve Telgraf Nezaret-i, İstanbul Soğuk Çeşme'deki kendi binasıyla Yeni Camideki postane arasında tek telli bir telefon hattı çekmiştir.

MANUEL TELEFON SANTRALLARI

Telefonun ülkemizdeki tarihçesinden söz ederken özellikle iki ana başlık altında; manuel ve otomatik telefon santralleri olarak değerlendirilmelidir. Manuel santraller; iki telefonun bir operatör aracılığıyla jaklar aracılığıyla birbirine bağlanmasını sağlayan en ilkel telefon santralleridir.

Aboneler operatörü manyeto aracılığıyla uyarmaktadırlar.

Türkiye'de ilk manuel (elle kumandalı) telefon santrali aracılığı ile görüş-

meler; 1908 Meşrutiyeti'nden sonra İstanbul'da başlamıştır. Fransa'dan ithal edilen 50 hatlık manuel santral İstanbul Eminönü'ndeki Büyük Postane binasına 23 Mayıs 1909 tarihinde tesis edilerek hizmete verilmiştir.

Telefon santralının kurulup devreye girmesine paralel olarak idari yapıda da değişme başlamıştır. Nitekim, 1891 yılından sonra **Posta ve Telgraf Nezareti** adı altında sürdürülen haberleşme hizmetleri, 1909 yılında **Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti** adı altında yapılmaya başlanmıştır.

Taleplerin artması üzerine Büyük Postaneye kurulan 50 abonelik santral kısa sürede yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine yine Fransa'ya sipariş edilen bir adet 100 hatlık, iki adet 25 hatlık, bir adet 15 hatlık, bir adet de 10 hatlık manuel santraller; Beyoğlu, Pangaltı, Maliye ve Mebusan telgrafhanelerine kurulmuştur.

1909 yılında **Genel Müdürlük** olan PTT Maliye Nezaretine bağlı olarak çalışmaya başlamıştır.

İstanbul ve civarı telefon işletme ayrıcalığı 6 Nisan 1911 tarihinde 30 yıl süre ile İngiliz, Amerikan ve Fransız sermayedarlarından oluşan bir gruba verilmiştir. Santraller dışındaki telefon şebekeleri işletimi ve kurumu ise ayrıcalık dışı bırakılmıştır.

Daha sonra bu grup **Dersaadet Telefon Anonim Şirketi**'ni oluşturmuştur. 1913 yılında İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy manuel santralleri bu şirket tarafından kurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Hükümet, İstanbul Telefon Şirketi tesislerine ve işletmesine el koyduğundan, bu yabancı şirketin çalışanlarından pek çoğu İstanbul'u terk etmiş, çok az sayıda Türk çalışan kalmıştır. 1919 Nisan ayına kadar bu çalışanlar ve onların yetiştirdiği 15-20 kişi ile işletmedeki manuel santralleri büyük zorluklarla çalıştırmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra, 1 Nisan 1919'dan itibaren İngiliz Şirketi telefon işletmesini yeniden ele almış, Damat Ferit Paşa Hükümeti ile yaptığı 20 Mart 1919 ve 18 Aralık 1921 tarihli iki

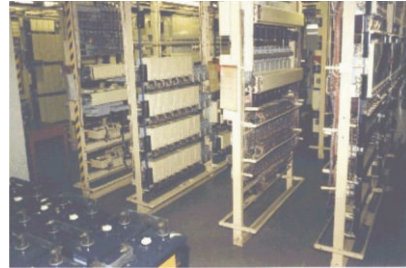
sözleşme ile de ilk ayrıcalık sözleşmesindeki hükümlerden bazılarını kendi yararına değiştirmeyi başarmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrası 4 Şubat 1924 tarihinde 'Türkiye Büyük Millet Meclisi' tarafından çıkarılan "406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu" ile yurdun her tarafında telefon tesis ve işletme görevi PTT Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Türkiye'de telefon şebekesinin belli bir sisteme oturtulması 406 sayılı Telgraf Telefon Kanunu ile mümkün olabilmiştir. 1926 yılına kadar İstanbul'dan başka bir yerde düzenli telefon tesisatı bulunmamaktadır.

OTOMATİK TELEFON SANTRALLERİ

1970 yıllarına kadar geliştirilerek yoğun olarak kullanılan ilk otomatik telefon santralı Almon Brown Strowger tarafından 1888 yılında icat edilmiş ve 1891 yılında patenti alınmıştır.

Kendi adıyla "Strowger Switch" olarak adlandırılan bu santrallerin bir diğer adı da "Step By Step" santralleridir.

Bu anahtarlar (switch) ile operatörler aradan kalkmış telefon abone-leri birbirlerini numara çevirerek otomatik olarak arar duruma gelmişlerdir.

Bu tip santraller; Matrix Switch adıyla da anılan Crossbar Santral-lerin (X-BAR) 1960 yıllarında geliştirilmesi ile zaman içinde tümüyle devre dışı bırakılmıştır. Ülkemizde bazı merkezlerdeki bu santraller 1980'li yılların başlarına kadar çalışmayı sürdürmüşlerdir.

Strowger Switch 1900'lü yılların başlarından itibaren dünyada, özellikle ABD ve Avrupa'da yaygın olarak

kullanılmaya başlanmış, ülkemizde ise ancak Atatürk'ün direktifi ile o dönemde, Avrupa ülkelerinde kullanılan otomatik telefon santralı tesisine karar verilmiş, bu amaçla açılmış ihaleyi İsveç'in Ericsson Firması kazanmıştır. Böylece; Ankara'da 11 Eylül 1926 tarihinde, Balkanlar'ın ve Türkiye'nin ilk telefon santralı işletmeye açılmıştır.

İşletmeye açılan bu santral; 2000 abonelik olup 4 rakam üzerine çalışmaktadır. Santral daha sonraki tarihlerde aşama aşama büyütülmüş, 1949 yılında 9547 aboneye, 1952 yılında da 15700 aboneye erişmiştir.

İstanbul, Beyoğlu ve Kadıköy merkezlerinin manuel telefon santralleri 1931-1932 yıllarında (Western Elektrik)'in Döner Daire Sistemi (Strowger) ile çalışan otomatik santrallere dönüştürülmüştür.

İstanbul ve civarındaki telefon tesisleri ve işletmesi 9 Nisan 1936 tarihli bir anlaşma gereğince Hükümet tarafından İngiliz Telefon Şirketi'nden satın alınmıştır. Bir süre sonra Kadıköy Santralı 1200 hatlığa çıkarılmış, Şişli'de 6000 hatta kadar dağıtım 2000 hatlık santral tesis edilmiştir.

İleri bölümlerde daha detaylı söz edilecek olan İzmir'de ilk otomatik santrale 1928 yılında kavuşmuştur.

Şehirler arası ilk bağlantı da tek devre olarak 1 Eylül 1929 tarihinde İstanbul-Ankara arasında gerçekleşmiş ve zamanla çok kanallı sistemlerin gelişmesiyle birlikte bunlar devreye girmiştir. Ülkemizde uzun yıllar şehirlerarası telefon görüşmeleri manuel olarak operatörler aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve 1970'li yıllarda bölüm bölüm otomatik şehirlerarası bağlantılar kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında duraklayan santral tesis ve genişlemeleri daha sonraki yıllarda, özellikle 1950 yılından sonra tekrar hızlanmış, ülkemizin birçok kentine otomatik telefon santralleri kurularak işletmeye açılmıştır.

1965 yılından sonra Cross Bar santraller kurulmaya başlanmış, bunlar da 1984 yılından sonra yerini sayısal santrallere bırakmışlardır.